

kalem
EĞİTİM KÜLTÜR AKADEMİ DERNEĞİ

25-26
mayıs
2016

Uluslararası
Hacı Bayram-ı Velî
Sempozyumu
Bildiriler Kitabi 1

EDİTÖR
PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER

kalem
EĞİTİM KÜLTÜR AKADEMİ DERNEĞİ

ULUSLARARASI
HACI BACI BAYRAM-I VELÎ
SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI 1

kalem
EĞİTİM KÜLTÜR AKADEMİ DERNEĞİ

EDİTÖR
PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER

EDİTÖR YARDIMCILARI
DR. MEHMET YILDIZ
HARUN ALKAN

YAYIN KURULU
PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU
PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER
PROF. DR. M. MUSTAFA ÇAKMAKLIOĞLU
DOÇ. DR. VAHİT GÖKTAŞ
YRD. DOÇ. DR. ÖNCEL DEMİRDAŞ
DR. MEHMET YILDIZ
HARUN ALKAN

GRAFİK TASARIM
Tavoos

UYGULAMA
Tavoos

BASKI YERİ
ANIL MATBAACILIK, DİKMEN CAD. NO: 244/P 13-14,
TEL: +90 (312) 483 6353, ANKARA

BASKI TARİHİ
30.11.2016

ISBN
978-605-8560-24-6

YAZIŞMA ADRESİ
Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği, Hacı Bayram Mah
Şeyh İzzettin Sk. No: 9 Ulus/ANKARA Tel: +90 (312) 232 4226;
kalemsempozyum@gmail.com

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Ahmet Cahid HAKSEVER
ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

DR. MEHMET YILDIZ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

AV. MURAT TÜRKMEN
ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

GAZALİ ÇİÇEK
KALEM EĞİTİM KÜLTÜR AKADEMİ DERNEĞİ BAŞKANI

NECİP KARAKAYA
TEK YÜREK YARDIM DERNEĞİ BAŞKANI

MURAT YILMAZ
YAPIMCI-TV PROGRAMCISI

KALEM EĞİTİM KÜLTÜR AKADEMİ DERNEĞİ BAŞKANI

SEMPOZYUM YÜRÜTME KURULU

PROF. DR. REFİK TURAN
TÜRK TARİH KURUMU BAŞKANI

PROF. DR. MEFAİL HIZLI
ANKARA İL MÜFTÜSÜ

PROF. DR. SEVGİ KURTULMUŞ
SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ REKTÖR YARDIMCISI

ABDÜLKERİM ERDOĞAN
ARAŞTIRMACI-YAZAR

DOÇ. DR. BÜLENT AKOT
YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. VAHİD GÖKTAŞ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

GÖKHAN GÖKÇEK
GAZİ ÜNİVERSİTESİ

BİLİM KURULU

PROF. DR. AMİNA SİLJAK JESENKOVİC
INSTITE FOR ORIENTAL STUDIES/SARAJEVO

PROF. ARTHUR BUEHLER
VICTORIA UNIVERSITY OF WELLINGTON/NEW ZELLAND

PROF. DR. BATTAL DOGAN
ISLAMITISCHE UNIVERSITEIT/ROTTERDAM/NETHERLANDS

PROF. DR. BİLAL KEMİKLİ
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

PROF. BRUCE B LAWRENCE
DUKE UNIVERSITY/USA

PROF. CARL W. ERNST
THE UNIVERSITY OF NORTH CAROLINE AT CHAPEL HILL/USA

PROF. CEMİL AYDIN
THE UNIVERSITY OF NORTH CAROLINE AT CHAPEL HILL/USA

PROF. DR. CENGİZ GÜNDOĞDU
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. DOSAY KENJETAY
AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ/KAZAKİSTAN

PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. H. İBRAHİM ŞİMŞEK
HİTİT ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. H. KAMİL YILMAZ
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

PROF. DR. ISHAK RAZZAKOV
KIRGIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ/BİŞKEK/KIRGIZİSTAN

PROF. DR. İ. HAKKI ÜNAL
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. İDRİS ŞENGÜL
AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ/KAZAKİSTAN

PROF. JAMES W. MORRİS
BOSTON COLLEGE/USA

PROF. DR. KADİR ÖZKÖSE
BOZOK ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MEHMET AKKUŞ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MEHMET ÜNAL
YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MESUT OKUMUŞ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. MOHAMMED RUSTOM
CARLETON UNIVERSITY/CANADA

PROF. DR. MUSTAFA AŞKAR
BATMAN ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MÜFİT SELİM SARUHAN
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. NECDET TOSUN
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. NEDİM BAHÇEKAPILI
ISLAMITISCHE UNIVERSITEIT/ROTTERDAM/NETHERLANDS

PROF. DR. NUR SARALAYEV
KIRGIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ/BİŞKEK/KIRGIZİSTAN

PROF. DR. RİFAT OKUDAN
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. ŞAMİL DAĞCI
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. ZEKİRİJA SEJDİNİ
UNIVERSITAT INNSBRUCK/AVUSTURYA

PROF. DR. ZÜLFİKAR GÜNGÖR

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. HİKMET YAMAN
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. İHSAN ÇAPÇIOĞLU
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. M. MAHMOUD KHARMA
THE UNIVERSITY OF JORDAN/JORDAN

DOÇ. DR. M. MUSTAFA ÇAKMAKLIOĞLU
MANAS ÜNİVERSİTESİ/BİŞKEK/KIRGIZİSTAN

DOÇ. DR. ZEKERİYA IŞIK
HİTİT ÜNİVERSİTESİ

DR. ABDİRAŞİT BABATAEV
MANAS ÜNİVERSİTESİ/BİŞKEK/KIRGIZİSTAN

DR. BAKIT MURZARAİMOV
MANAS ÜNİVERSİTESİ/BİŞKEK/KIRGIZİSTAN

DR. HİMMET TAŞKÖMÜR
HARVARD UNIVERSITY/USA

İÇİNDEKİLER

13 GİRİŞ
HACI BAYRAM-I VELÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM
SEYFETTİN ERŞAHİN

43 HACI BAYRAM-I VELİ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMDE TASAVVUFİ HAYATA GENEL BİR BAKIŞ
General Review to Hacı Bayram-ı Veli Current Period Mystical Life
İSA ÇELİK

85 HACI BAYRAM-I VELÎ'NİN (KS) İLMÎ BİRİKİMİ
ETHEM CEBECİOĞLU

99 HACI BAYRAM'IN TASAVVUFA İNTİSABI VE TARİHSEL HAYATINA DAİR FARKLI BİLGİLER
In the Context of Analysis of a Narrative Not Found in Other Sources: Different Informations About Haci Bayram's Joining to Mysticism and His Historical Life
HAYRİ KAPLAN

115 HACI BAYRAM-I VELÎ DÖNEMİNDEN ANKARA'DA AK MEDRESE VE KARA MEDRESE
Ak Madrasah and Kara Madrasah in Ankara, From the Period of Haci Bayram-ı Veli
ALİ KILCI

145 KÜNHÜ'L-AHBAR'DAN HAREKETLE HACI BAYRAM'IN KÜLTÜR ÇEVRESİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME
ALİ ÇAVUŞOĞLU

171 ANKARALI RÂZÎ VE HACI BAYRAM-I VELÎ HİLYESİ
MUSTAFA ERDOĞAN

195 TİBYÂNU VESÂİL'L-HAKÂIK Fİ BEYÂN-İ SELÂSİLİ'T-TARÂIK'A GÖRE HACI BAYRAM-İ VELİ VE BAYRAMİYYE
YAKUP ÇİÇEK

267 HACI BAYRAM VELİ'NİN TESİR HALKASI
KADİR ÖZKÖSE

277 ZİYARET FENOMENİ BAĞLAMINDA HACI BAYRAM-I VELİ TÜRBESİ VE TESİRLERİ
In the Context of the Visiting Phenomenon on Hacı Bayram-ı Veli Tomb and its Effects
İHSAN ÇAPCIOĞLU

297 İSMAİL HAKKI BURSEVİ TEFSİRİNDE HACI BAYRAM VELİYE GÖNDERİLEN REFERANSLAR VE ANALİZLERİ
The References sent Hacı Bayram Veli in the tefsir of Ismail Hakki Bursevi and their Analyzes
OSMAN KABAKÇILI

307 EVLİYA ÇELEBİ'NİN SEYAHATNAMESİNDE HACI BAYRAM-I VELİ VE TARİKATI
M. ASKERİ KÜÇÜKKAYA

325 HACI BAYRAM VELİ'NİN YETİŞTİRDİĞİ HALİFELER
The Caliphs of Haji Bayram Veli
SEVİM ARSLAN

347 HACI BAYRAM-I VELİ'NİN EŞREFOĞLU RÛMÎ'YE TESİRİ
The Influence of Haji Bayram Wali on Eshrefoglu Rumi
AHMET ÖZKAN

359 البيراميـة في مصـر
أحمد عبد الوهاب الشرقاوي

371 HACI BAYRAM VELÎ VE EN MEŞHUR HALİFESİ AKŞEMSEDDİN
Hacı Bayram Velî and His Most Well-Known Khalif Akhsemseddin
MUHAMMED ALİ YILDIZ

413 BAYRAMÎLİĞİN KASTAMONU'YA ETKİSİ VE BAYRAMÎ ŞEYHİ ŞEMSİZÂDE AHMED ZİYÂEDDİN EFENDİ (1867-1946)
The Influence of Bayramiyya on Kastamonu and Bayrami Sheikh Şemsizâde Ahmed Ziyâeddin Efendi (1867-1946)
NAİLE BALTACI

429 İSTANBUL'DA BAYRAMÎ ŞEYHLERİNİN POSTNİŞÎN OLDUĞU TEKKELER VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMLARI
Dervish Lodges Having Bayramı Sheikhs Of Istanbul and Their Current Conditions
MEHMED AKİF KÖSEOĞLU

471 BAYRAMİYYE TARİKATI MENAKIBI, HACI BAYRAM VELÎ VE HALİFELERİ ADLI ESER
HARUN ALKAN

483 BAYRAMÎ - MELÂMÎLİĞİN BALKANLARDA TESİRLERİ
The effects of Hacı Bayram-ı Veli in the Balkans
AHMET AKBULUT

501 HÜSÂMEDDİN ANKARAVÎ CÂMİİ VE TÜRBESİ
The Mosque and Tomb of Hüsâmeddin Ankaravî
MEHMET EMİN YILMAZ, FATİH MEHMET TANRIVEREN

523 BAYRAMİLİK-MELÂMÎLİK İLİŞKİSİ
The Relations of Bayramiyya with Malamiyya
HALİM GÜL

539 OSMANLI KLASİK ÇAĞINDA İDEOLOJİK VE ONTOLOJİK BİR MUHALEFET: BAYRAMÎ MELÂMÎLİĞİ
An Ideological and Ontological Opposition In Ottoman Classical Age: Bayramı Melami Movement
ZEKERİYA IŞIK

565 BAYRÂMÎ-MELÂMÎ GELENEKTE "İNSÂN-I KÂMİL" KAVRAMI VE "HALÎFE" OLGUSU
İnsân-ı Kâmil (Perfect Human Being) Notion and Halîfe (Caliph) Fact of Bayrâmî-Melâmî Tradition
ZELİHA ÖTELEŞ

577 TÜRK TASAVVUF GELENEĞİNDE MELÂMETİN DÎVÂN-I HİKMET'TEKİ İZLERİ
HAYATİ BİCE

595 HACI BAYRAM-I VELİ'NİN ANKARA'DA AHİLERLE İLİŞKİLERİ
The Relationship of Hacı Bayram-ı Veli with the Ahis in Ankara
VAHİT GÖKTAŞ

609 BAYRAMİYYE TARİKATI'NIN ORTAYA ÇIKIŞI BAĞLAMINDA BAYRAMÎLİK-HALVETÎLİK İLİŞKİSİ
Bayramilik-Halvetilik Relation in the Context Of Bayramiyya Order's Arise
HAMDİ KIZILER

621 BAYRAMÎLİĞİN SİLSİLESİNDE YER ALAN BİR TEKKE: SAFEVÎ ERDEBİL TEKKESİ VE MEZHEBÎ KİMLİKLERİ
A lodge in the chain of Bayramism: Safavi Erdebil Lodge and Their Sectarian İdentities
MEHMET YILDIZ

635 BAYRAMİYYE VE EŞREFİYYE'DE HALVET
Khalwa in the Bayramiyya and Eshrafiyya
MAHMUD ESAD ERKAYA

651 HACI BAYRAM-I VELİ'NİN ŞİİRLERİNDE TASAVVUFÎ MERTEBELER
AHMET CAHİD HAKSEVER

BAYRAMİYYE VE EŞREFİYYE'DE HALVET

Khalwa in the Bayramiyya and Eshrafiyya

Dr.
MAHMUD ESAD ERKAYA
Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Tasavvuf Anabilim Dalı
esaderkaya@hotmail.com

Özet

Bir tasavvufî eğitim metodu olarak halvet, başta Hacı Bayram-ı Velî olmak üzere Akşemseddin Eşrefoğlu Rûmî ve Yazıcıoğlu Muhammed Efendi gibi halifelerinin üzerinde önemle durdukları bir uygulamadır. Çoğu zaman, henüz müridin tarikata girişi esnasında başlayan halvet, tasavvufî eğitimin tüm aşamalarında önemini korumaktadır. Bu bağlamda Bayramî halvet geleneğini konu edinen bu çalışmada, öncelikle Bayramiyye tarikatının tasavvuf anlayışında halvetin yeri ve önemi hususu irdelenmektedir. Sonrasında ise Hacı Bayram-ı Velî'nin ve takipçilerinin halvette hangi usul ve şartlara riâyet etmiş oldukları ve başta Akşemseddin'in eserleri olmak üzere Himmet Efendi'nin halvetin şartlarına dair beyanları Bayramî gelenekteki halvet uygulamaları ışığında mütalaa edilmektedir. Ayrıca çalışmada Bayramîlik'teki halvet ile Hacı Bayram-ı Velî'nin halifelerinden Eşrefoğlu Rûmî'nin kurmuş olduğu ve esas itibariyle Kadiriyye tarikatının bir kolu olan Eşrefiyye'deki halvet karşılaştırılarak ortak yönler tespit edilip Hacı Bayram-ı Veli'nin muhtemel halvet adabına dair genel bir çerçeve çizilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bayramiyye, Eşrefiyye, Halvet, Çilehâne, Halvet Adabı.

Abstract

Khalwa as a method of spiritual education is an application which focused on Haci Bayram-i Veli and his khalifa such as Aksemseddin, Esrefoglu Rumi and Yazicioglu Muhammed Efendi. Khalwa in Bayramiyya often starts at the entrance of murid to the tariqa immediately. Furthermore khalwa, remains important application at all stages of spiritual education. This study deals with the place, importance and customs of khalwa in sufi thought of Bayramiyya. In this context firstly to be discussed importance khalwa in Haci Bayram-i Veli and Bayrami orders. Then to be mentioned the principles and procedures of khalwa in Bayramiyya and Esh-

rafiyya. Lastly to be compared metot of khalwa in Bayramiyya with Eshrafiyya. Consequently the principles and procedures of khalwa in Haci Bayram-i Veli to be studied to determine.

Keywords: Bayramiyyah, Eshrafiyyah, Khalwa, Chillahana, Khalwa Customs.

Giriş

Halvet, bir şeyhin izni ve gözetimi altında çilehâne olarak adlandırılan mekânlarda gerçekleştirilen ve umumiyetle kırk gün süren mânevî eğitim uygulamasıdır. Halvethâne olarak da adlandırılan çilehâneler ise yalnızca bir kişinin ibadet edebileceği kadar dar ve loş hücrelerden oluşan halvet mekânlarıdır. Anadolu'nun hemen her köşesinde sûfîlere ait halvethânelere rastlamak mümkündür. Hacı Bayram-ı Velî'nin (ö. 833/1430) çilehânesi de Ankara'nın mânevî yönü zikredildiğinde ilk akla gelen mekân olma özelliğine sahiptir. Hacı Bayram-ı Velî Camii'nin bodrum katında dört ayrı hücreden oluşan bu çilehâne, caminin günümüze orijinal hali ile ulaşan belki de tek bölümüdür.[1] Buradaki hücreler başta Hacı Bayram-ı Velî olmak üzere kendisinden sonra halvet uygulamasını yaşatacak olan halifeleri Akşemseddin (ö. 863/1459), Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469) ve Yazıcıoğlu Muhammed'in (ö. 855/1451) adıyla anılmaktadır.[2] Hacı Bayram-ı Velî Camii'nde günümüze ulaşan böyle bir çilehânenin bulunması halvetin Bayramîlik'teki önemine dair bizlere ipuçları vermektedir. Buradan hareketle bildiride, Bayramiyye tarikatında halvetin yeri ve önemi hususu irdelenecek, ardından halvetin usûl ve şartlarına değinilecektir.

Halvetin Yeri ve Önemi

Bayramiyye'de halvetin ne denli önemli ve yaygın bir uygulama olduğunu anlamak için menâkıbnâmelere bakmak bile yeterli olacaktır. Nitekim Bayrâmî şeyhlerini konu edinen menâkıbnâmelerde

[1] Bekir Eskici, "Ankara Hacı Bayram Camisi Onarımları Üzerine", *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/10 (2014), s. 559.

[2] Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, çev. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul, 2015, II, 443.

Hacı Bayram-ı Velî ve halifelerinin halvette yaşamış oldukları olayları konu edinen menkıbelerin çokluğu hemen dikkat çekmektedir. Ne var ki bu kaynaklarda yer alan rivâyetlerin gerçek vakıalarla ne ölçüde örtüştüğünü tespit etmek pek mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte anlatılan hadiselerden halvetin menkıbelere konu olacak şekilde toplumun bilincinde yer edinmiş, yaygın ve önemli bir uygulama olduğunu çıkarmak zor olmasa gerektir.

Biyografi ve menâkıb kaynaklarında verilen bilgiler incelendiğinde halvetin Bayramiyye'de daha tarikata giriş esnasında gündeme geldiği görülmektedir. Hacı Bayram-ı Veli, kendisine mürid olmak üzere gelen bazı kimseleri halvete alarak sıkı bir riyâzet ve mücâhede sürecine tabi tutmaktadır. Nitekim Bayramiyye'nin Şemsiyye şubesinin şeyhlerini konu edinen bir menâkıbnâmede rivâyet edildiğine göre Hacı Bayram-ı Velî, gözlerinin açılması arzusu ile kendisine gelen yirmi bir âmâyı doğrudan halvete almaktadır.[3] Aynı durum Hacı Bayram-ı Velî'nin halifelerinin uygulamalarında da görülmektedir. Nitekim Bayramiyye'nin Tennûriyye kolunun kurucusu İbrâhim Tennûrî'nin (ö. 887/1482) Akşemseddin'e intisabının ardından doğrudan halvete alınmış olduğu kaynaklarda yer almaktadır.[4] Esas itibariyle bu uygulamayı Hacı Bayram-ı Velî'nin şeyhi Hamîdüddin Aksarâyî'ye (ö. 815/1412) dayandırmak mümkündür. Zira Lâmiî Çelebi'nin (ö. 938/1532) *Nefehâtü'l-üns* tercümesinin yazma nüshalarından birinde Hamîdüddin Aksarâyî'nin Hacı Bayram'ı, müridliğe kabulünün ardından halvete aldığı nakledilmektedir.[5] Bu rivâyetten Hacı Bayram-ı Velî'nin müridlerini intisapları esnasında halvete alma uygulamasını Aksarâyî'de gördüğü şekliyle devam ettirmiş olabileceği anlaşılmaktadır.

Hacı Bayram-ı Velî, hilafet aldıktan sonra da halveti, tasavvufî eğitimde etkin bir şekilde kullanmış ve her fırsatta halvet çıkartmaya önem vermiştir. Öyle ki II. Murat tarafından tahkikat için

[3] *Bayramiye Tarikatı Menakıbı Hacı Bayram Veli ve Halifeleri*, haz. Zehra Hamarat, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 142-143.
[4] Abdurrahman Câmî, *Evliya Menkıbeleri*, s. 800; Enîsî, *Menâkıb-ı Akşemseddîn*, s. 65; Mecdî, *Terceme-i Şekaik-i numaniyye*, s. 248.
[5] Lâmiî Çelebi, *Fütûhu'l-müşâhidîn li-tervîhi kulûbi'l-mücâhidîn*, vr. 436a, 436b.

çağırıldığı Edirne'de dahi halvete girdiği rivâyet edilmektedir. Hüseyin Vassâf'ın verdiği bilgiye göre Hacı Bayram-ı Velî, Edirne'de bulundukları esnada bugün Sabunî Mahallesinde yer alan Gülşenî Veli Dede dergâhında misafir olmuş ve burada minberin sağ tarafındaki mahalde erbaîn çıkartmıştır.[6]

Hacı Bayram-ı Velî'nin halvet ile yetiştirdiği pekçok müridi bulunmaktadır. Onun müridlerinden biri de kendisini meczûb ve abdal suretinde göstermeyi meslek edinmiş fakat hakikatte insan-ı kâmil olduğu ifade edilen ve İstanbul'un fethinde Akşemseddin ile birlikte yer almış olan Akbıyık Sultan'dır (ö. 860/1456). Akbıyık Sultan'ın, Hacı Bayram-ı Velî'den aldığı icazet ile halvet geleneğini devam ettirerek ömrünün sonlarını Bursa'da uzlet hayatı ile geçirdiği rivâyet edilmektedir.[7]

Ömrünün sonlarını halvet halinde geçiren mutasavvıflardan birisi de Hacı Bayram-ı Velî'nin diğer bir halifesi Yazıcıoğlu Muhammed'dir. Yazıcıoğlu Muhammed, son zamanlarını Gelibolu'daki çilehânesinde geçirmiş, öyle ki yedi sene boyunca ateşte pişmiş yemek yemeyerek devamlı zikrullah ile meşgul olmuştur. Yazıcıoğlu, *Muhammediyye* isimli eserini de bu çilehânede kaleme almıştır.[8] Aynı yerde Hacı Bayram-ı Velî'nin diğer halifesi Yazıcoğlu Ahmed'in (ö. 870/1466) de taşa oyulmuş ibadethanesinin bulunduğu rivayet edilmektedir.[9]

Hacı Bayram-ı Velî'nin halvet yaptırarak hilafet verdiği müridlerinden biri de Eşrefiyye tarikatının kendisine nisbet edildiği Eşrefoğlu Rûmî'dir. Eşrefoğlu Rûmî, Hacı Bayram-ı Velî'nin yanında on bir sene riyâzet ve mücâhede ile meşgul olduktan sonra[10] yine Hacı Bayram-ı Velî'nin yönlendirmesi ile Abdülkadir Geylânî'nin (ö. 561/1165) dördüncü kuşak torunlarından olan Şeyh Hüseyin

[6] Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, II, 436.
[7] Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, II, 464.
[8] Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, II, 459.
[9] Yağlıkçızade, Ahmed Rifat Efendi, *Lügat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1300/1882, s. 191-192.
[10] Bursalı Mehmed Veliyyüddin, *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, Bel_Yz_K.000505; vr. 3a, 3b. Bursalı Mehmed Veliyyüddin, *İznikli Eşrefoğlu Rûmî'nin Menkıbeleri*, haz. Mustafa Güneş, Sahaflar, İstanbul, 2006, s. 14-17; Hayrullah Nedim, *Menâkıb-ı Eşref-i RûmîKuddise Sırru'l-Âlî*, Matbaa-i Emiri, 1315, s. 6.

Hamevî'ye intisap etmiştir. Eşrefoğlu'nun, Hamevî'nin yanında girdiği halvet kaynaklarda detaylı bir şekilde yer almaktadır.[11]

Bayrami Tasavvuf geleneğinde yaygın bir uygulama olduğu anlaşılan halvet, tasavvuf karşıtı akımların sert tenkidlerine de uğramış olmalı ki Hacı Bayram-ı Velî'nin halifelerinden Akşemseddin genel olarak tasavvufa ve özelde Bayramiyye tarikatına karşı tavır alan kimselere cevap verme amacıyla kaleme aldığı *Def'u metâini's-sûfiyye* veyahut *er-Risâletü'n-nûriyye* olarak anılan eserinde halvetin meşruiyetine dair bazı deliller öne sürmüştür.[12] Hz. Peygamber'in Hira'da bir müddet inziva hayatı yaşaması,[13]"*Kim kırk sabah Allah'a karşı ihlâsını korursa hikmet çeşmeleri kalbinden diline akar.*" hadisi[14] ve Hz. Mûsâ'nın Sina'daki kırk günlük ibadet süresi (A'râf, 7/142) Akşemseddin'in halvet hususunda dile getirdiği deliller arasındadır.[15]

Burada şu hususu da belirtmemiz gerekir ki Bayramiyye'de ömrün tamamını uzlet halinde geçirme gibi bir uygulama bulunmamaktadır. Zira şeyhi Hamîdüddin Aksarâyî'nin meşgale olarak ekin ekip ziraatle geçimini sağlamasını tavsiye etmesi üzerine çiftçilikle iştigal etmesi, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin tamamen uzlet hali üzere hayatını sürdürmeyip halk ile birlikte yaşadığını göstermektedir.[16] Ayrıca Hacı Bayram-ı Velî ve müridlerinin çarşı pazarda fakir ve muhtaçlar için zekât topladığı da bilinmektedir.[17] Bu durum Hacı Bayram-ı Veli'nin toplum içerisinde yaşarken ancak sınırlı sürelerde halvete girdiğini ve müridlerini de bu minval

[11] Bursalı Mehmed Veliyyüddin, *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, vr. 3b, 4a, 4b, 5a, 6b. Bursalı Mehmed Veliyyüddin, *İznikli Eşrefoğlu Rûmî'nin Menkıbeleri*, s. 24-29, 37; Nedim, *Menâkıb-ı Eşref-i Rûmî*, s. 7, 9, 10.

[12] Mehmed b. Hamza Akşemseddin, *er-Risâletü'n-nûriyye*, haz. M. Zahit Başer, Metin Çelik, Ark, İstanbul, 2015, s. 63; Ali Hamzaoğlu, "Kâşifu'l-Muşkilât", *Akşemseddin Hayatı – Eserleri*, haz. Ali İhsan Yurt, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 205.

[13] Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 1, no. 3; Müslim, İmân, 252, no. 403.

[14] (مَنْ أَخْلَصَ لله أَرْبَعِينَ صَبَاحًا ظَهَرَتْ يَنَابِيعُ الحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِه عَلَى لِسَانه) Kudâi, Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme b. Ca'fer, Müsnedü'ş-şihâb, thk. Hamdi Abdülmecid Selefi, Müessesetü>r-Risâle, Beyrut, 1986, s. 466.

[15] Akşemseddin, *er-Risâletü'n-nûriyye*, s. 102;Hamzaoğlu, "Kâşifu'l-Muşkilât", s. 245.

[16] Nihat, Azamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî", *TDV İslâm Ansiklopedisi(DİA)*, İstanbul, 1996, XIV, s. 444.

[17] Enîsî, Emir Hüseyin, *Menâkıb-ı Akşemseddin*, haz. Bilal Aktan, Mustafa Güneş, H Yayınları, İstanbul, 2011, s. 39; Mecdî, *Tercüme-i Şekaik-i numaniyye*, s. 240; Azamat, "Hacı Bayram-ı Velî", s. 444.

üzere yetiştirdiğini göstermektedir. Zira Bayrâmiyye'nin, Halvetiyye ve Nakşibendiyye temelli bir tarikat olması, mensuplarının halvetin yanında Nakşibendilikteki "halvet der encümen" prensibine de önem vermeleri sonucunu doğurmuştur. "Halvet der encümen" prensibi Bayramiyye'de de özellikle Ömer Sikkînî'nin (ö. 880/1475) kurduğu mânevî halleri gizleyerek şöhretten kaçınma temel ilkesinin hâkim olduğu[18] Bayramî-Melâmî kolunda aşikâr bir şekilde tezahür etmiştir.[19] Aynı şekilde Bayramiyye'nin kollarından olduğu kabul edilen ve Aziz Mahmud Hüdâyî'nin (ö. 1038/1628) kurmuş olduğu Celvetiyye tarikatı da halvetten çıkıp topluma karışmayı ifâde eden celveti, halvetten daha üst bir mertebe olarak görmüştür.[20] Fakat bununla birlikte Celvetîlerin aynı zamanda Halvetî olmaları hasebiyle[21] halvetten tamamıyla uzak durmayıp tasavvufî eğitimin celvetten önceki aşamasında halvet ile meşgul olduklarını da belirtmemiz gerekmektedir.

Halvet Usûlü

Hacı Bayram-ı Velî'nin halvet usulü ile ilgili olarak elimize ulaşan kısa bir bilgi mevcuttur. Enîsî'nin, *Menâkıb-ı Akşemseddin*'de bildirdiğine göre Akşemseddin bir kitabın arkasına kendi el yazısıyla Hacı Bayram-ı Velî'nin irşâd usulüne dair bazı notlar almıştır. Bunlardan bir kısmı halvetin ilk dört gecesinde yapılacak ibadetleri içermektedir. Akşemseddin'in bildirdiğine göre, ilk gece, bin adet salevât ve bin adet kelime-i tevhid (lâ ilâhe illallah) zikrinin ardından iki rekât hâcet namazı kılınarak Hz. Peygamber'in şefaati dilenir. İkinci gece, bin adet İhlâs sûresi ve bin adet kelime-i tevhid okunduktan sonra iki rekât *hâcet-i dîdâr* (görme/görüşme

[18] Lâ'lîzâde Abdülbâki, *Sergüzeşt (Aşka ve Âşıklara Dair Melâmî Büyükleri)*, haz. Tahir Hafızalioğlu, Furkan Kitaplığı, İstanbul, 2001, s. 71; Askerî, *Mir'âtü'l-ışk*, s. 24, 25.

[19] Nakşibendiyye ve Melâmiyye ilişkisi için bkz. Bolat, Ali, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik*, İnsan Yay., İstanbul, 2003, s. 376 vd.

[20] Bursevî, İsmail Hakkı, "Kitâbu's-silsileti'l-Celvetiyye", *İsmail Hakkı Bursevi'nin Kitabu's-silsileti'l-Celvetiyye'si*, İlyas Efendi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994, s. 95.

[21] Hüdâyî, Azîz Mahmûd, "Ecvibe-i Mutasavvıfâne", haz. Adalet Çakır, "Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Ecvibe-i Mutasavvıfâne'si ve Celvetiyye Tarikatının Bazı Esasları" içerisinde, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, s. 68,Hasan Kamil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı*, Erkam Yay., İstanbul, 1999, s. 234.

dileği) namazı kılınır. Üçüncü gece, bin adet Felak sûresi ve bin adet kelime-i tevhid okunduktan sonra iki rekât *hâcet-i refʿu'l-hicâb* (perdenin kalkması dileği) namazı kılınır. Dördüncü gece, bin adet Nâs sûresi ve bin adet kelime-i tevhid okuduktan sonra iki rekât *hâcet-i refʿu'l-hicâb* namazı kılınır. Bunların dışında tehecc-üd, on rekât namaz, Elif-lam-mim, Vakıa, Tebâreke ve Amme sûrelerini okumak, lâ ilâhe illalah zikri, Allahu Teâlâ'nın kudretini tefekkür etmek Hacı Bayram-ı Velî'nin tarikatının ritüelleri arasında sayılmaktadır.[22] Bu bilgilerden Hacı Bayram-ı Velî'nin halvetinin salevât, kelime-i tevhîd ve namaz gibi ibadetleri kapsayan bir mânevî eğitimi içerdiği anlaşılmaktaysa da bunların ötesinde bir malumata ulaşılamamaktadır. Dolayısıyla Bayramiyye'nin halvet usulünü tespit için daha sonraki meşayihin eserlerine bakılması icap etmektedir.

Bayramiyye'nin tarikat adabına dair yazılan kitaplar incelendiğinde halvetin uygulanışına ve şartlarına dair çok sınırlı bilgiler yer aldığı görülmektedir. Bu kaynaklardan Bayrâmiyye meşayihinden Bolulu Himmet Efendi'nin (ö. 1095/1684) *Tarikatnamesi* bizlere önemli bilgiler vermektedir. Himmet Efendi, bu eserde halvetin sekiz şartı olduğundan bahsetmekte ve bunlardan herhangi birisine riayet edilmemesi halinde halvette harcanan çabanın zayi olacağını belirtmektedir. Bu şartlar şöyledir:

1. Halvet (yalnızlık)
2. Savm (oruç)
3. Devamlı abdestli olma
4. Samt (susma)
5. Daima zikir halinde bulunma
6. Nefy-i hâtır (mâsivâyı düşünmeme)
7. Kalbi şeyhe bağlama (rabıta)
8. Meşayiha ve Hakk'a itirazı terk etme.[23]

Himmet Efendi'nin halvete dair saydığı bu şartları, Necmeddin

[22] Enîsî, *Menâkıb-ı Akşemseddîn*, s. 62. Harîrîzâde, Muhammed Kemâleddîn, *Tibyânu Vesâili'l-Hakâik fî Beyâni Selâsili't-Tarâik*, I-III, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, no: 430-433, I, 174a.

[23] Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazmaları, Mustafa Con A 84/IV, vr. 45a.

Kübrâ (ö. 618/1221), Azîz Nesefî (ö. 686/1287) ve İbn Atâullah el-İskenderî (ö. 709/1309) gibi bazı mutasavvıflar Cüneyd-i Bağdâdî'ye atfetmektedir.[24] Bilebildiğimiz kadarıyla Cüneyd-i Bağdâdî'nin eserlerinde söz konusu şartlar yer almasa da Hacı Bayram-ı Velî öncesinde mutasavvıfların bu ilkelerden bahsetmiş olmaları, Hacı Bayram-ı Velî döneminde artık sistemleşmiş bir halvet uygulamasından söz edilebileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Himmet Efendi, eserinde bu şartların dışında da halvetin usulüne dair önemli bilgiler vermektedir. Onun usul konusunda verdiği malumat, Eşrefoğlu Rûmî'nin *Müzekki'n-nüfûs*'ta halvet ve usûlüne dair verdiği bilgilerle büyük oranda örtüşmektedir. Bunun iki önemli sebebinden bahsedilebilir. Öncelikle zikir şekli ve yapılan ibadetlerde bazı değişiklikler olabilmekle birlikte halvetin şartları ve usulüne dair genel ilkeler tüm tarikatlarda benzerlik arz etmektedir. Dolayısıyla Eşrefiyye'de uygulanan halvet ile Bayramilik'teki halvet usulü arasında ortak yönlerin fazla olması doğal karşılanmalıdır. İkinci olarak Eşrefoğlu'nun, Hacı Bayram-ı Velî'nin yanında uzun yıllar kalmış olması dolayısıyla şeyhinden edindiği birikimi kendi tarikatında da devam ettirmiş olması mümkündür. Nitekim Eşrefoğlu, "On yedi şeyhe yetiştim. Her birine hizmet eyledim. İçinde heman dördü şeyh-i kâmil idi. Dördün biri Hacı Bayram-ı Velî, biri Şeyh Hüseyin Hamevî, biri Akşemseddin Hazretleri ve biri Emir Sultan Hazretleri *kaddesallahu esrârehüm*." buyurarak Hacı Bayram-ı Velî'nin kendi nezdindeki değerini ifade etmektedir.[25]

Halvet ile ilgili kurallarının benzerlik arz etmesi sebebiyle halvet usûl ve erkânına dair yapacağımız tespitlerde bu iki tarikatın uygulamalarındaki ortak yönlere işaretlerde bulunarak genel bir çerçeve çizmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Halvete girecek kişinin hücresine girmeden önce yapacağı bazı hazırlıklar bulunmaktadır. Bu hazırlıkların başında üzerinde kul

[24] Süleyman Gökbulut, "Cüneyd'in Sekiz Şartı", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, S. 36, s. 206 vd.
[25] Bursalı Mehmed Veliyyüddin, *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, vr. 5a; Bursalı Mehmed Veliyyüddin, *İznikli Eşrefoğlu Rûmî'nin Menkıbeleri*, s. 29.

hakkı kalmaması için başta aile efradı olmak üzere çevresindeki insanlarla helalleşmesi gelmektedir.[26] Mürid, insanlarla helalleşmesinin ardından dünyaya karşı beslediği tüm duyguları ve ona olan bağlılığını bir kenara bırakmalıdır. Halvethâne, kabir gibi mütalaa edilmeli, halvete giren mürid ise artık ölmüş olduğunu düşünmeli, böylece dünyaya dair umudunu tüketip her türlü irtibatını kopartmalıdır.[27] Bunun için mürid halvete girerken üzerinde para gibi değerli hiçbir eşyayı bırakmamalı, gönlünden maaş, aile ve evlatlarına dair her türlü kaygı ve düşünceyi çıkartmaya gayret etmelidir.[28] Halvete girerken her türlü riya ve gösteriş duygusundan arınmak için müridin halvette olduğu sürece, dışarıdakilerin, kendisinin şerrinden emin olacağını düşünmesi gerekli görülmüştür.[29]

Müridin halvet öncesinde yapması gereken önemli hususlardan biri de şeyhinden izin almasıdır. Nitekim sûfîlere göre şeyhin izni olmaksızın halvete girilmesi durumunda şeytan müride musallat olmakta ve onu birtakım hayal, vesvese ve bozuk düşüncelerle etkisi altında bırakarak doğru yoldan saptırmaktadır. Bundan dolayı şeyhsiz halvet yasaklanmıştır.[30] Öte yandan müridleri halvete alma yetkisi de şeyh tarafından halifelere verilebilmektedir. İcazeti olmayan kimselerin başkalarını halvete alması ise uygun görülmemektedir.[31]

Kaynaklarda halvete girilecek özel mekânlar olan halvethânelerin özelliklerden de bahsedilmektedir. Eşrefoğlu'na göre çilehâne, içerisinde yalnızca bir kişinin namaz kılabileceği kadar dar olmalıdır. Halvet hücresinin yüksekliği, ayakta durulduğunda tavana bir karıştan az bir mesafe kalacak kadar alçak olmalıdır. Hücre, ışık girmeyecek şekilde karanlık, yel esmeyecek şekilde korunaklı

[26] Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, Bosnevî el-Hac Muharrem Efendi Matbaası, İstanbul, 1874, s. 338; Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*, vr. 45a.
[27] Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*, vr. 45a; Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 339.
[28] Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*, vr. 45a.
[29] Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 222.
[30] Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 338; Eşrefoğlu Rûmî, *Tarikatnâme*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, OE_Yz_0389, vr. 15a.
[31] Yûsuf Hakîkî, *Tasavvuf Risalesi*, haz. Ali Çavuşoğlu, Akçağ, Ankara, 2004, s. 41.

olmalıdır. Hücrenin girişi perde ile kaplı olmalıdır. Huşûnun bozulmaması için mümkün olduğunca tenha bir yerde olmalıdır.[32]

Hacı Bayram-ı Velî Camii'nin bodrum katında yer alan çilehânesi incelendiğinde; buradaki üç hücrenin ancak bir kişinin namaz kılabileceği genişliğe sahip, dördüncü hücrenin ise diğerlerine nazaran daha geniş belki dört kişinin namaz kılıp toplu halde ibadet etmelerine imkân verebilecek bir genişlikte olduğu görülmektedir. Bu ölçüler göz önünde bulundurulduğunda Hacı Bayram-ı Veli'nin çilehânesinin Eşrefoğlu'nun tarif ettiği halvet hücresi ile uyumlu niteliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Himmet Efendi'ye göre halvetin süresi ise müridin içinde bulunduğu durum ve şartlara göre üç, yedi, on ve kırk gün gibi farklı şekillerde olabilmektedir.[33]

Halvette devamlı abdestli durmak ve abdest alma imkânı bulunmayan anlarda dahi teyemmümlü bulunmak esastır.[34] Bundan dolayı halvete girecek kişi öncelikle abdest almalıdır. İmkânı varsa gusül alması daha makbuldür.[35]

Halvetteyken vakit namazların cemaatle kılınmasına da önem verilmektedir. Bunun için halvete girilen mekânda beş vakit cemaatle namaz kılınabilmesi gereklidir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda çilehâne dışına çıkılabilir. Özellikle cuma ve bayram namazlarına katılmak için camiye gidilir. Fakat namaz kılındıktan sonra tesbih ve dua beklenilmeksizin camiden çıkılması, oyalanmadan hemen halvethâneye dönülmesi gerekir. Dışarı çıkarken gözün etrafa meyletmemesi için bir nesne ile başın örtülmesi tavsiye edilmektedir.[36]

Halvette gündüzleri oruçlu geçirmek de önemli bir kaidedir.[37] Oruç haricinde iftarlarda ve sair zamanlarda ise yiyeceklere dikkat edilmesi ve mümkün olduğunca az yenilmesi esastır. Halvette kişiyi aciz bırakacak kadar az veya kişide ağırlık hissi uyandırarak

[32] Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 338.
[33] Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*, vr. 67a.
[34] Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*, vr. 45a; Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 338.
[35] Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 338.
[36] Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*, vr. 45b, 46a; Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 337.
[37] Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*, vr. 45a.

uykuya sebep olacak kadar çok miktarda yemek uygun görülmemektedir. Nefsin hoşuna gidecek yiyeceklerden kaçınılması Hacı Bayram-ı Velî ve müridlerinin önemli bir uygulamasıdır. Bu sebebe binaen olmalı ki Himmet Efendi'nin belirttiği ne göre halvette suyun dahi doğrudan içilmesi yasaklanmıştır. Üç günden fazla süren halvetlerde, üç gecede bir dervişlere şerbet verilebilmektedir.[38] Eşrefoğlu Rûmî'ye göre ise halvette kaç günde bir ve ne miktarda yemek yenileceği halvete girecek kişinin mizacına göre ayarlanmaktadır. Bu bakımdan mürşidin halvete girecek müridlerinin tabiatlarını bilmesi önemlidir. Dolayısıyla müridin şeyhine tam anlamıyla teslim olması şart görülmüştür.[39]

Halvette mümkün olduğunca az yemek prensibinin amaçlarından biri de uykuyu önlemektir. Nitekim halvette bulunulduğu esnada vakti uyku ile geçirmemek önemli bir ilkedir. Uyku ağır bastığında dahi ancak oturarak uyumak, uyurken yahut uyanık olunduğu sürece hiçbir surette sırtın duvara yaslanmaması gerekmektedir.[40]

Mürid, halvette olduğu sürece dilini ve gönlünü sürekli Allah'ın zikri ile meşgul etmeli ve Allah'ın daima yanında olduğunu düşünmelidir.[41] Diliyle boş söz söylemediği gibi, gönlü ile de masivayı düşünmemelidir. Vaktini mümkün olduğunca halvette olanlar yahut dışarıdaki kimseler ile konuşmadan geçirmelidir.[42]

Müridin içine doğan mâsivâya dair duygu ve düşünceleri (havâtır) zihninden çıkarması halvetin sıhhati için önemli bir husustur. Nitekim şeytan, tek başına olan müridi birtakım hayal, vesvese ve bozuk düşüncelerle etkisi altında bırakabilir. Bu durum Hacı Bayrâm-ı Velî'nin müridlerinden Akbıyık Sultan'ın halveti ile ilgili aktarılan menkıbede açıkça görülmektedir. Akbıyık'ın halvet esnasında mal ve servet arzusunu aklından ve gönlünden çıkartamadığı için Hacı Bayram-ı Velî'nin onu, "Evlâdım

[38] Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*, vr. 45b, 67b.
[39] Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 341.
[40] Bolulu Himmet Efendi, Tarikatnâme (Divançe-i İlahiyyat), Koç University Manuscript Collection, vr. 12b; Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 340.
[41] Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 339.
[42] Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*, vr. 45b, 46a; Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 339.

mâdem ki dünyadan geçemiyorsun, bizi terk et, sana izin, benimle münâsebetin munkatıdır." diyerek huzurundan uzaklaştırdığı rivâyet edilmektedir. Sonrasında ise mal ve serveti gittikçe artmış, Bursa'da fakir ve miskinleri yedirip içirerek etrafına ikramlarda bulunmuştur. Bilahare şeyhinin kabulü ile sülûkunu tamamlamış olduğu kaynaklarda yer almaktadır.[43]

Eşrefoğlu Rûmî'ye göre halvette yalnızca farz ve sünnet namazlar kılınmalı, bunların haricinde nafile namaz ile meşgul olunmamalıdır. Zira zikrullah ile meşgul olmak nafile namazdan daha faziletlidir. Çünkü namaz insanı zahirî kötülüklerden alıkoyar. Zikrullah ise kişiyi bâtınî düşmanlara karşı da korur. Halvette de zâhir kötülüklerden ziyade bâtınî anlamda kişiyi tehdit eden unsurların musallat olması söz konusudur. Dolayısıyla halvette kişinin gönlünü muhafaza etmesi ancak zikrullah ile mümkün olabilir. Yine Eşrefoğlu Rûmî'ye göre halvet esnasında el ile tesbih çekilmez, lâ ilâhe illallah zikri yapılırken dil kımıldatılmaz. Kur'ân ise yalnızca namazda iken okunur. Fakat bu esnada da yine Kur'ân'ın mânâsı ile meşgul olunmaz.[44]

Halvette dil ile Allah'ı zikrederken bir taraftan da gönlün şeyhe bağlanması (rabıta) esastır.[45] Zikir esnasında herhangi bir nesneye takılıp kişiyi oyalamaması için gözler yumulur. Buna mukabil basiret gözüyle şeyhin suretine teveccüh edilir. Şeyhin sureti hayal edilerek daima hatırda tutulur. Böylece şeyhin gönlünden müridin gönlüne bir feyiz akışı olacak, şeyhin hali müride sirayet edecektir.[46]

Halvette tüm vaktini Allah'ın zikri ile ihlâslı bir şeklide geçiren müridin mükâşefât ve vâkıâta şahit olması muhtemeldir. Mutasavvıflara göre mürid halvette elde ettiği mükâşefât neticesinde tarifsiz zevkler tatmaktadır. Öyle ki Akşemseddin bu zevklere vakıf olması durumunda sultanlığı bırakır endişesiyle Fatih Sultan Mehmed'i halvete almak istememiştir.[47] Öte yandan Himmet

[43] Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, II, 464.
[44] Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 340.
[45] Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*, vr. 45a; Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 339.
[46] Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 339.
[47] Mecdî, *Tercüme-i Şekaik-i numaniyye*, s. 243; Enîsî, *Menâkıb-ı Akşemseddîn*, s. 52.

Efendi'ye göre mürid halvete vâridât, keşif ve kerâmet elde etme gayesi ile girmemeli, halvet ve zikir esnasında üzerinde oluşan kabz, bast, keşf vs. hallere aldırış etmemeli ve yalnızca Allahu Teâlâ'nın rızasını talep etmelidir.[48] Eşrefoğlu'na göre müridin kendisine feyz-i ilâhîden her ne zâhir olursa şeyhine bildirmesi, ona göre hareket etmesi icab etmektedir. Nitekim karşılaşmış olduğu hal ve düşüncelerin rahmânî mi yoksa şeytânî mi olduğunu kavramada şeyhin önemli bir fonksiyonu olacaktır. Bu sebeple halvet ve zikirlerin şeyhin gözetimi altında yapılması üzerinde durulan önemli bir husustur. Bu tecrübelerin şeyhten başkasına anlatılması ise uygun görülmemektedir.[49]

Sonuç

Halvetin uygulanma esasları ve şartlarına dair kaynaklarda yer alan bilgiler Bayramiyye ve Eşrefiyye'de büyük oranda benzerlik arz etmektedir. Asıl itibariyle halvet usulüne dair bu ilke ve esasların diğer tarikatlarda da uygulanmış olması muhtemeldir. Şu durumda, her ne kadar ayrıntılarda bazı farklılıklar bulunsa da Hacı Bayram-ı Velî'nin halvet usulünün genel hatlarıyla kendisinden sonra Himmet Efendi ve Eşrefoğlu Rûmî'nin dile getirdiği usûl ile büyük oranda uyum arz ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Hacı Bayram-ı Velî'nin belirli usûl ve kaideleri olan sistemleşmiş ve yaygınlık kazanmış bir halvet uygulamasının var olduğu ve kendisinden sonra da Bayrami meşayihi tarafından yaşatılmış olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynaklar

Akşemseddin, Mehmed b. Hamza, *er-Risâletü'n-nûriyye*, haz. M. Zahit Başer, Metin Çelik, Ark, İstanbul, 20015.

Askerî, Abdurrahman, "Mir'âtü'l-ışk", *XV-XVI. Asır Bayramî Melâmîliği'nin Kaynaklarından Abdurrahman el-Askerî'nin Mir'âtü'l-ışk'ı*, haz. İsmail E. Erünsal, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003.

[48] Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*, vr. 45a.
[49] Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 339, 349.

Azamat, Nihat, "Hacı Bayrâm-ı Velî", *TDV İslâm Ansiklopedisi(DİA)*, İstanbul, 1996, XIV, 442-447.

Bayramiye Tarikatı Menakıbı Hacı Bayram Veli ve Halifeleri, haz. Zehra Hamarat, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015.

Bolat, Ali, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik*, İnsan Yay., İstanbul, 2003.

Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme(Divançe-i İlahiyyat)*, Koç University Manuscript Collection.

Bolulu Himmet Efendi, *Tarikatnâme*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazmaları, Mustafa Con A 84/IV.

Bursalı Mehmed Veliyyüddin, *İznikli Eşrefoğlu Rûmî'nin Menkıbeleri*, haz. Mustafa Güneş, Sahaflar, İstanbul, 2006.

Bursalı Mehmed Veliyyüddin, *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, Bel_Yz_K.000505.

Bursevî, İsmail Hakkı, "Kitâbu's-silsileti'l-Celvetiyye", *İsmail Hakkı Bursevi'nin Kitabu's-silsileti'l-Celvetiyye'si*, İlyas Efendi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.

Enîsî, Emir Hüseyin, *Menâkıb-ı Akşemseddîn*, haz. Bilal Aktan, Mustafa Güneş, H Yayınları, İstanbul, 2011.

Eskici,Bekir, "Ankara Hacı Bayram Camisi Onarımları Üzerine", *Turkish Studies– International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/10 (2014), 557-576.

Eşrefoğlu Rûmî, Abdullah, *Müzekki'n-nüfûs*, Bosnevî el-Hac Muharrem Efendi Matbaası, İstanbul, 1874.

Eşrefoğlu Rûmî, Abdullah, *Tarikatnâme*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, OE_Yz_0389.

Süleyman Gökbulut, "Cüneyd'in Sekiz Şartı", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, S. 36, 204.

Hamzaoğlu, Ali, "Kâşifu'l-Muşkilât", *Akşemseddin Hayatı – Eserleri*, haz. Ali İhsan Yurt, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1994, 205 – 294.

Harîrîzâde, Muhammed Kemâleddîn, *Tibyânu Vesâili'l-Hakâik fî Beyâni Selâsili't-Tarâik*, I-III, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, no: 430- 433.

Hasan Kamil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı*, Erkam Yay., İstanbul, 1999.

Hüdâyî, Azîz Mahmûd, "Ecvibe-i Mutasavvıfâne", haz. Adalet Çakır, "Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Ecvibe-i Mutasavvıfâne'si ve Celvetiyye Tarikatının Bazı Esasları" içerisinde, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, s. 66-71.

Kudâi, Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme b. Ca'fer, *Müsnedü'ş-şihâb*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefi, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1986.

Lâ'lîzâde, Abdülbâki, *Sergüzeşt (Aşka ve Âşıklara Dair Melâmî Büyükleri)*, haz. Tahir Hafızalioğlu, Furkan Kitaplığı, İstanbul, 2001.

Lâmiî Çelebi, *Fütûhu'l-müşâhidîn li-tervîhi kulûbi'l-mücâhidîn*, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, no: 1295, vr. 436a, 436b.

Mecdî, Mehmed, *Tercüme-i Şekaik-i numaniyye (Hadaikü'ş-Şekaik)*, Dârü't-tıbâati'l-âmire, İstanbul, 1269.

Nedim, Hayrullah, *Menâkıb-ı Eşref-i RûmîKuddise Sırru'l-Âlî*, Matbaa-i Emiri, 1315.

Vassâf, Osmânzâde Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, çev. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, I-V, Kitabevi, İstanbul, 2015.

Yağlıkçızade, Ahmed Rifat Efendi, *Lügat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye*, I-VII, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1300/1882.

Yûsuf Hakîkî, *Tasavvuf Risalesi*, haz. Ali Çavuşoğlu, Akçağ, Ankara, 2004.